

Dit nooit weer!

Geartsje Pols

Dit nooit weer!

Wie vertelt het als ik er niet meer ben?

Bornmeer

© 2020 Geartsje Pols | uitgeverij Bornmeer

Met medewerking van Marieke Zondervan

Omslagontwerp Peter Boersma

Boekverzorging Elgraphic

ISBN 978 90 5615 628 2

NUR 680

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van Uitgeverij Bornmeer, postbus 234, 8400 AE Gorredijk, Nederland - info@bornmeer.nl.

Bornmeer is onderdeel van

20 leafdesdichten en in liet fan wanhoop bv

www.bornmeer.nl

INHOUDSOPGAVE

- Inleiding** 7
- 1** De kazematten van Kornwerderzand • Chris Ooijevaar 11
- 2** De brief • Guus Boers 19
- 3** Nooit meer korfballen • Tjalling Schaap 24
- 4** Een onuitwisbaar trauma • Tjerk Spriensma 27
- 5** Kwajongensstreken • Pier Molenaar 31
- 6** Zorg voor Joodse onderduikers • Siep Zondervan 37
- 7** Vaderlijke adviezen • Peter van Gelderen 44
- 8** Een zwarte tijd met zwarte geesten • Mevrouw Kuperus 49
- 9** Een gezin met engeltjes op de schouders • Jeltje van der Pol 54
- 10** Ontrouw en zuivering • Frits Hoveijn 59
- 11** Fryslân Boppe • Annie van Hes 65
- 12** Een wel hele jonge verzetsheld • Jan Stuivenberg 70
- 13** Vrijheid, het meest kostbare bezit • Ali Bensink 75
- 14** Achtervolgd door het verleden • Mevrouw van Lopen 80
- 15** Vijf minuten, een verschil van leven en dood • Ben Troostwijk 84
- 16** Uit elkaar en nooit meer samen • Trees Slager 88
- 17** Niet schuldig, wel gestraft • Freddy Pertien 94
- 18** Niks rustig slapen • Mevrouw Bron-Zandstra 97
- 19** Creatieve zoektochten • Toos Verweij 102
- 20** Ich möchte mich entschuldigen für meinen Vater • Arie van Houwelingen 107
- 21** Herr Wiesenthal-2 • Jack Kooistra 114
- 22** Een kogel in de buik als souvenir • Foppe Dupon 123
- Nawoord** 141

De auteur heeft ervoor gekozen om de herinneringen van de geïnterviewde personen weer te geven zoals die aan haar verteld zijn. Er is dus sprake van 'oral history' (mondelijke geschiedenis), waarbij de teksten niet verder gere- digeerd zijn, maar een directe weergave geven van de gesprekken die hebben plaatsgevonden.

INLEIDING

Ongeveer twee jaar geleden kwam het besef bij mij boven dat wij in de lente van 2020 vijfenzeventig jaren aaneen vrede mogen beleven. Feitelijk een ongekende weelde, omdat elders op deze wereld nog steeds strijd wordt geleverd om macht, uit religieuze overwegingen of etnische zuivering.

Na vijf jaren van bezetting, terreur en veel vrijheidsbeperkingen konden we in april/mei 1945 weer opgelucht ademen en onszelf zijn. Doen waar je zin in hebt, zoals bijvoorbeeld studeren, sporten, uitgaan, etcetera.

Voor mij als jonge vrouw, die de verschrikkingen van de Tweede Wereldoorlog niet daadwerkelijk meemaakte, een grondige reden me te verdiepen in alle facetten van hetgeen in die donkere jaren plaatsvond.

Praten met overlevenden die op enigerlei wijze konden en wilden vertellen hoe zij de oorlogsperiode hebben ondergaan. Nabestaanden van verzetsmensen, kinderen van politiek onbetrouwbare Nederlanders (NSB, Landwacht en soortgelijke organisaties) en degenen die verplichte arbeid voor de Duitsers moesten uitvoeren in eigen land of elders in Europa.

Om mij enigszins in hun gedachtegang te verplaatsen, bezocht ik herdenkingsbijeenkomsten in bijvoorbeeld het voormalige Kamp Amersfoort, veteranenreünies in Havelte en Leeuwarden en het Militair Mobiel Depot in Oud-Loosdrecht van Jan Stuivenberg. Deze bezoeken hebben me enorm gestimuleerd om hun geschiedenis goed uit te beelden.

Dankzij Gjalb Wijmenga en de Leeuwarder WO-II historicus Jack Kooistra kwam onder meer een contact tot stand met de toen 95-jarige en in juli 2019 overleden Foppe Dupon uit Garyp. Deze intelligente, aardige en uiterst tolerante man zat in Kamp Amersfoort onder de Duitse beul Joseph Kotalla en overleefde een bombardement in Augsburg. Daarnaast werd hij slachtoffer van een beschieting tijdens een razzia. Niet minder dan vier kogelwonden liep de door mij geadoreerde en liefkozend 'pake Foppe' genoemd op. Dankzij een veelvoud aan engeltjes herstelde Foppe van zijn ernstig letsel. Tot aan zijn dood droeg hij een van de kogels als souvenir in zijn buikstreek.

Door zijn bijzondere verhaal stimuleerde Foppe Dupon mij nog meer om door te gaan met het zoeken van mensen met bijzondere oorlogsverhalen.

Zoals Freddy Pertien uit Hoogezand. Zijn ouders waren lid van de NSB en zijn vader werd (ten onrechte) beschuldigd van medeplichtigheid bij de executie op 1 mei 1943 van een jonge vrouw uit Musselkanaal. Dankzij informatie van Jack Kooistra kon deze beschuldiging worden ontzenuwd en kon Pertien worden verlost van een sluimerend oorlogstrauma.

Tevens zijn verhalen opgenomen van oorlogsvrijwilligers die dienstdeden in onze voormalige koloniën Nederlands-Indië en Nieuw-Guinea. Deze militairen kwamen vrijwel allemaal voort uit verzetskringen.

Het zijn verhalen geworden van gewone mensen die het nodige hebben meegemaakt. Ondanks hun hoge leeftijd kwamen de getuigenissen authentiek over. Sommigen kampen nog steeds met de naweën van de Tweede Wereldoorlog.

Het is goed dat wij de vrijheid herdenken. Geen tirannie, geen dwingelandij, geen fascisme, geen concentratiekampen. Kortom, vrede voor een ieder. Daarom is herdenken voor ons allemaal belangrijk. Niet enkel voor de viering in 2020, maar ook voor toekomstige generaties. Hopelijk draagt dit boek, dat mede tot stand kwam door de steun van mijn studiegenote

Marieke Zondervan uit Harlingen, ertoe bij dat we alle elementen van vrijheid blijvend mogen beleven. Vanuit de gedachtegang 'Wie vertelt het als ik er niet meer ben?' is deze bundel van waardevolle verhalen samengesteld.

Geartsje Pols, Baaium, april 2020.

Wie vertelt het als ik er niet
meer ben
Wie laat horen mijn stem
De verhalen van toen... wij
vochten voor dit land
Voor ons mooie Nederland
Voor vrijheid en geluk
Onder pijn en oorlogsdruk
Van bommen en granaten
En verloren kameraden
Wij zijn er nog maar even
En willen onze verhalen geven
Zodat onze kinderen niet
vergeten
En van hun voorouders nog
weten

1

De kazematten van Kornwerderzand

Reserve-kapitein van de Koninklijke Landmacht Bijzondere Diensten Chris Ooijevaar denkt dikwijls terug aan wijlen zijn vader. Tijdens de mobilisatie van 29 augustus 1939 tot en met de capitulatie van het Nederlandse leger op 15 mei 1940 was zijn vader, in burger onderwijzer van beroep, als dienstplichtig sergeant ingekwartierd bij een detachement op Kornwerderzand. Al ver voor de inval van de Duitse troepen zag Ooijevaar senior al het gevaar van een naderend gewapend conflict. Vooral nadat Duitse troepen op 1 september 1939 Polen binnenvielen. Volgens zoon Chris heeft zijn vader na de gevechten op en rond de Afsluitdijk en een korte krijgsgevangenschap een trauma opgelopen.

Zijn zoon kan zich vrijwel alles nog herinneren wat zijn vader hem ooit heeft verteld:

“Vader zei al ruim voor het uitbreken van de oorlog dat er spanningen waren tussen Nederland en Nazi-Duitsland. Vooral nadat op 1 september 1939 Polen was binnengevallen. Een paar dagen daarvoor had het Nederlandse kabinet besloten dat de algehele mobilisatie moest worden ingevoerd. Dat werd door de gehele bevolking als een schok ervaren. Binnen enkele uren misten tienduizenden gezinnen vaders, zonen, verloofden, broers of ooms. Werkgevers moesten hun mannelijke werknemers afstaan. Voor de Nederlandse Spoorwegen en busmaatschappijen was het echter een gouden tijd. Zij dienden er voor te zorgen dat de mannen, in-

clusief hun militaire plunje, zo spoedig mogelijk in de garnizoensplaatsen terechtkwamen.

Mijn vader, die onderofficier in de rang van sergeant was, moest naast zijn gezin ook de school verlaten. Hij kwam terecht bij het detachement Kornwerderzand op de Afsluitdijk. Iedere militair, van hoog tot laag, werd onder de krijgstuicht gesteld. Vader werd aangewezen als commandant van een afdeling die kazematten moest graven. Het gehele detachement, dat onder het oppercommando viel van de Stelling Den Helder, bestond uit ze-

Sergeant J.J. Ooijevaar

ven officieren, 25 onderofficieren en 193 manschappen. Ter assistentie was op de Waddenzee de kanonneerboot Hr.Ms. Johan Maurits van Nassau toegevoegd.

Familieleden mochten op bezoek komen en zelfs spullen meenemen. Sommigen namen hun kinderen mee.

Training

Volgens mijn vader werden de 193 manschappen zwaar gedrild. De bedoeling hiervan was dat iedereen zijn taak blindelings en desnoods nog slaapdronken perfect kon uitvoeren. Het was een aaneenschakeling van herhalingsoefeningen. Feitelijk was de training allerhoogste prioriteit. Omdat de mobilisatie ongeveer negen maanden duurde en niet iedere dag het ongebruikte geweer of een ander wapen hoefde te worden schoongemaakt, bleef er tijd over. Om de fysieke conditie op peil te houden werden diverse sporten georganiseerd. Bij toerbeurt mocht men enige dagen met verlof. Je mocht post ontvangen en ook versturen, maar alle brieven werden wel gecontroleerd. Op die manier wisten de censuristen de inhoud van de brieven eerder dan het thuisfront. Met de bevolking in de omgeving van de militaire standplaats was weinig contact. Van enige vijandigheid heeft mijn vader in de mobilisatieperiode nooit iets gemerkt.

Buitengewoon feit

Mijn vader vertelde dat de commandant, kapitein Christianus Boers, een beminlijk mens was en gezegend met psychologische eigenschappen. Ooit liet hij een soldaat op rapport komen van wie hij wist dat die beschikte over een motorrijbewijs. Een beetje angstig liep de soldaat naar de commandokamer, maar hij kon zich niet voorstellen iets verkeerd te hebben gedaan. Bij het binnengaan van de kamer stak de kapitein zijn hand uit en feliciteerde hem met de geboorte van zijn kind. Dat had Boers kennelijk via een ander kanaal gehoord. De soldaat ontving de sleutels van

Boers' motor, plus een dag verlof! Daarna kon hij inrukken, zoals militairen dat noemen.

Geestelijk verzorger

Kapitein Boers was rooms-katholiek. Mijn vader Nederlands hervormd. Omdat het detachement niet beschikte over een geestelijk verzorger, namen Boers en mijn vader deze taak over. Allebei hebben ze veel manschappen bijgestaan. Af en toe ontstonden ook wel eens conflicten tussen de mannen. Die moesten uiteraard worden opgelost. Daarom werd uitgezocht wat er precies was voorgevallen. De schuldige werd vervolgens bestraft. Kapitein Boers wist straffen vaak te voorkomen en zocht het meer in de diplomatie. Daarin was hij zeer bedreven.

Het kan best zijn dat mijn vader in het begin een aantal mannen onder zich had bij de bouw van de kazematten, maar vanuit zijn functie was hij ook toegevoegd aan de kapitein, niet alleen als administrateur en hulpje (aide de champ), maar dus ook als geestelijk verzorger.

Oorlogshandelingen

Op 12 mei 1940 barstte het oorlogsgeweld rondom de Afsluitdijk werkelijk los. Vooral de Stelling Wons kreeg het zwaar te verduren. Niet alleen enkele Duitse militairen sneuvelden, maar ook een tiental Nederlanders. De manschappen bij Wons verbleven in een soort plaggenhutten. Ondanks hun gebrekkige outillage waren ze zeer gemotiveerd. Deze hutten stonden op een stuk ondergelopen land en kon je amper goede huisvesting noemen. Het ontbrak de soldaten niet aan galgenhumor. Een aantal van hen plaatste een bord met de veelzeggende tekst W"ONS. Een dag later werd Kornwerderzand aangevallen door Heinkel bommenwerpers van de Luftwaffe en door de artillerie. Merkwaardig genoeg bleken de kazematten waar mijn vader in verbleef zich uitstekend te houden. Zodra er Duitse

troepenbewegingen ontstonden, trokken de Nederlanders zich terug in de kazematten. Daar waren ze vrij veilig. In de commandokamer van kazemat IV was een nisje met een gepantserde koepel. Als de kapitein of mijn vader op een laddertje klommen, konden ze via dit nisje uitkijken op de Afsluitdijk. Op de dijk waren denkbeeldige lijnen afgesproken die waarschijnlijk te maken hadden met de reikwijdte van diverse wapens. Kapitein Boers zat meestal aan zijn bureau met de veldtelefoon, terwijl mijn vader vanaf het laddertje aan hem doorgaf welke lijn was bereikt. Dan kon de kapitein aan de eenheid doorgeven welke wapens dienden te worden gebruikt. Mijn vader heeft daadwerkelijk gezien hoe vele Duitsers werden neergemaaid door mitrailleurvuur. Dat liet hem niet koud, na de oorlog bleek hij mede door dit trauma een lichte aangezichtsverlamming te hebben opgelopen. Gelukkig is hij daarvan hersteld. Wegens gebrekkige communicatiemiddelen wist men in Kornwerderzand niet hoe elders in het land de oorlog verliep. Toch bestond bij alle mannen de indruk dat ze de Duitsers op de Afsluitdijk tot staan hadden gebracht. Een ernstige misvatting.

Capitulatie

Na het Duitse bombardement op Rotterdam capituleerde het Nederlandse leger. Vooral vanwege de dreiging dat nog meer steden zouden worden gebombardeerd, zoals Utrecht en Amsterdam. Kapitein Boers kreeg het bevel van de Nederlandse legerleiding, met aan het hoofd generaal Winkelman, zich over te geven aan de Duitse commandant. Lopend begaf Boers met rechts achter hem mijn vader zich richting de Duitsers.. Mijn vader droeg als teken van overgave een bezemsteel, met daaraan bevestigd een kussensloop. Ver kwamen beiden niet, want al snel werden ze opgepikt door inzittenden van een Duits militair voertuig.